

skich w Poznaniu, co niejednokrotnie znalazło swoje odbicie w zamieszczonych tekstach.

Czwarty tom omawianego wydawnictwa ukazał się na początku tego roku. Bardzo miłym gestem ze strony autorów było zadedykowanie go Janowi Załubskiemu w 65-tą rocznicę urodzin i 25-lecie pracy na UAM. Po raz pierwszy pojawiły się materiały omawiające rolę, jaką prasa odegrała w życiu polskiej prowincji w ostatnich dziesięcioleciach XIX wieku oraz w okresie międzywojennym. W poprzednich zeszytach zabrakło osobnych studiów poświęconych tej tematyce. Większość tekstów dotyczy problematyki narodowej i jej odzwierciedlenia w prasie polskiej w pierwszym trzydziestolecu XX wieku. Zwraca uwagę studium omawiające działalność poznańskiego „Tygodnika Polskiego” i powiązania tego tygodnika z działaczami Ligi Narodowej. Godny odnotowania jest również artykuł komentujący relacje z uroczystości ku czci Henryka Sien-

kiewicza, jakie ukazały się na łamach poznańskiej prasy w 1916 i 1924 roku. Spore zainteresowanie wzbudza też omówienie sprawy konkordatu między Watykanem a Republiką Litewską z 1927 roku w opinii polskiej prasy, ze szczególnym uwzględnieniem prasy poznańskiej.

Omawiane wydawnictwo możliwie wszechstronnie ujmuje dzieje pierwszego i szczególnie zasłużonego dla rozwoju nauki, środka masowego przekazu. Zrozumiałym jest fakt, że niektóre problemy zostały jedynie zasygnalizowane, gdyż fizyczną niemożliwością jest, żeby zbiór studiów mógł w pełni ukazać złożoność zjawiska o tak szerokich wymiarach, jakim niewątpliwie jest rozwój prasy, chociażby w jednym regionie historycznym. Należy się jednak cieszyć, że pierwszy krok do poznania złożonych dziejów prasy wielkopolskiej został uczyniony.

Barbara Kochańska

Noty

Nasi dawni jezuita, „Kronika Miasta Poznania” 1997, nr 4, ss. 377

„Kronika Miasta Poznania”, której znakomite teksty źródłowe z okresu międzywojennego do dziś stanowią cenne źródło informacji o przeszłości miasta (w wielu wypadkach okupacja przyniosła archiwaliom zagładę) również po 1945 r. zachowała swój dokumentacyjny charakter, choć wówczas akcenty zostały położone na współczesności. Obecnie – od kilku lat – zwiększyła swą objętość i wróciła do roli periodyku historycznego, na sposób problemowy ukazując wybrane zagadnienia z przeszłości a także z teraźniejszości, co dało okazję do wprowadzenia nadtytułów, np. *Poznań w literaturze, literatura w Poznaniu* (nr 4 z 1995 r.)

Omawiany tom dotyczy zakonu, który odegrał przemożną i trudną do przecenienia rolę w dziejach Rzeczypospolitej przedrozbiorowej, w tym i Poznania, gdzie posiadał jedno

z prężniejszych swych kolegiów. Ze zrozumiałych względów ma charakter zbioru studiów, w którym znalazły się zagadnienia wybrane, głównie autorów nam współczesnych, ale też i przedruki, jak ks. (Władysława!) Chotkowskiego z 1893 r.: *Szkoły jezuickie w Poznaniu 1573-1653*. Szkoda, że wydawcy nie pokusili się o odcyfrowanie imienia tego zasłużonego autora, łatwo by je znaleźli np. w powszechnie dostępnej *Encyklopedii katolickiej*.

Oczywiście trudno byłoby poprzestać na tym przestarzałym dziś tekście, toteż tom otwiera syntetyczny artykuł Doroty Żołądź-Strzelczyk na temat genezy szkół jezuickich w Poznaniu od ich początku aż do kasaty zakonu, która zbiegła się z I rozbiorem. Obok należałoby wymienić dobrze scharakteryzowany dorobek miejscowej drukarni (Jan Sójka)

wraz z katalogiem jej druków (Wanda Karkucińska). Po części – ale tylko po części! – rekompensują one brak osobnego rozdziału o jakże bogatym dorobku naukowym i polemicznym poznańskich jezuitów.

Z materiałów do *Encyklopedii wiedzy o jezuitach* (1997) pochodzą dane o profesorach kolegium (mam wątpliwości co do celowości ich tu powtórzenia ze względu na charakter opracowania i krąg odbiorców). Inne teksty dotyczą również spraw osobowych a zwłaszcza działalności kulturalno-oświatowej i historii sztuki. Niektóre mają charakter szkicowy lub wskazują na konieczność podjęcia tematu przez profesjonalistów.

Inicjatywa wydania tomu o *dawnych jezuitach* okazała się trafna, realizacja również – w zasadzie – udana. Zwłaszcza, że badacze łatwiej dostrzegają teraz luki w stanie badań

i tematy wymagające pilnego opracowania. Societas Jesu zostawiła w Poznaniu do dziś trwałe ślady, głównymi materialnymi przejawami są historyczne budowle – dawnej świątyni zakonnej (obecna fara) oraz budowle kolegium, obecna siedziba władz miejskich przy Placu Kolegiackim. Poznań może się poszczycić znakomitymi wielkopolskimi jezuitami, zwłaszcza Jakubem Wujkiem i Stanisławem Grodzickim. Temat jezuicki zaś nie jest zupełnie antykwareczny – świadczy o tym choćby niedawne (początek 1998 r.) „odkrycie” prasowe rzekomych początków uniwersyteckiego Poznania z pierwszych lat XVII stulecia. Ale to temat związany raczej z kulturą historyczną i wykraczający poza ramy tego zwięzłego omówienia interesującego tomu studiów i przyczynków do dziejów dawnych poznańskich jezuitów.

Marceli Kosman

Nauczanie w dawnych wiekach. Edukacja w średniowieczu i u progu ery nowożytnej. Polska na tle Europy, pod. red. W. Iwańczaka i K. Brachy, Kielce 1997, ss. 320

Prezentowany tom zawiera materiały z konferencji zorganizowanej przez Instytut Historii WSP w Kielcach, która odbyła się w maju 1995 roku. Jak wskazuje podtytuł są to rozważania poświęcone nauczaniu w czasach średniowiecza i w początkach epoki nowożytnej.

Zaprezentowane na konferencji materiały podzielono na cztery części. Pierwsza objęła rozprawy poświęcone organizacji i strukturze szkolnictwa. Dominują tutaj zdecydowanie zagadnienia polskie, zaledwie jeden tekst poza tę tematykę wykracza. Kilku autorów zajęło się najniższymi szkołami – parafialnymi. Na początku Eugeniusz Wiśniowski przedstawił sieć szkół parafialnych w Polsce na przełomie XV i XVI wieku i wykazał na podstawie analizy źródeł (głównie w oparciu o występowanie określeń związanych z osobą nauczyciela), że była ona na naszych ziemiach w okresie przedreformacyjnym stosunkowo gęsta i pod tym

względem nie odbiegaliśmy od innych państw. Temu typowi szkolnictwa poświęcone są także studia Adama Fijałkowskiego (szkolnictwo parafialne na Mazowszu), Marka Derwicha (szkoły w dobrach Opactwa Łysogórskiego oraz Jana Krukowskiego (nauczyciele krakowskich szkół parafialnych w XVII wieku). Szkolnictwem w różnych regionach polskich zajęli się Jacek Wiesiołowski (Wielkopolska – w końcu średniowiecza) i Wacław Urban (Małopolska w okresie od XVI do XVIII w.). Innym rodzajem szkół średniowiecznych – szkołami kolegiackimi zajęł się Jan Ryś, ale ograniczył swoje rozważania do terytorium Małopolski. Roman Pelczar przedstawił wycinek z dziejów szkolnictwa zakonnego na Rusi Czerwonej, mianowicie działalność burs muzyków w XVII i XVIII wieku.

Drugi blok tematyczny nazwany „Nauczanie ludu (wieś i miasto)” obejmuje rozważania na temat katechezy (Stanisław Bylina